

Praten over porno! Over jeugd, gender en pornografie in Zweden

Sven-Axel Månsson, Lotta Löfgren-Mårtenson

Universiteit van Malmö, Zweden

Samenvatting

In Zweden, en in veel andere Westerse landen, maakt men zich openlijk zorgen over de implicaties en de gevolgen van de toename van pornografische ervaringen en het stijgende gebruik van pornografie bij jongeren. Toch wordt er in dit debat bijna nauwelijks geluisterd naar wat jongeren hier zelf over te zeggen hebben. Ons onderzoek heeft geprobeerd daar een mouw aan te passen door tieners te vragen naar hun eigen mening over pornografie en hoe ze zich daartoe verhouden.¹ Welke ervaringen hebben ze in feite met pornografie en hoe praten ze erover? In welke situaties gebruiken ze pornografie en welke functies worden erdoor vervuld? Wat denken ze over de weergave van het lichaam en de fysieke idealen die in pornografie worden opgehangen? Welke effecten heeft pornografie op hoe ze omgaan met seksualiteit en man-vrouw relaties? En wat zijn tenslotte de verschillen wanneer jongens of meisjes over deze kwesties praten?

Om deze vragen te verkennen hebben wij in ons onderzoek gekozen voor een kwalitatieve benadering. Onze methode voor het verzamelen van gegevens omvatte zowel kwalitatieve onderzoeksinterviews als focusgroepen. De logica achter het gebruik van focusgroepen was om inzicht te krijgen in de manier waarop jongeren over pornografie praten en om de normen en waarden te verkennen die de groepsleden in verband met pornografie hanteren. Eén van onze bijzondere aandachtspunten bestond erin aandachtig te “luisteren” naar de verschillen en gelijkenissen tussen “meisjespraat” en “jongenspraat”. We hebben daarbij ook gestreefd naar een beter begrip van hoe leeftijd invloed heeft op de manier waarop jongeren over porno praten. Daarom hebben we ook

voor informant van verschillende leeftijden gekozen, van 14 tot 20 jaar oud.

Naast focusgroepen werden er ook individuele interviews afgenomen. Deze kunnen worden omschreven als min of meer open conversaties, waarbij interviewrichtlijnen dienst deden als checklist voor de te behandelen onderwerpen en kwesties. Dit ligt in de lijn van de verkennende aard die eigen is aan deze studie. De informanten werden gerecruteerd op vier verschillende scholen uit Zuid-Zweden. Hierbij werden bewust scholen vermeden die om verschillende redenen beschouwd werden als ‘probleemscholen’, met een hoog aantal spijbelaars en andere sociale problemen. Deze werkwijze stemde overeen met onze ambitie om de betekenis van pornografie te achterhalen bij ‘gewone’ kinderen.

De beperking van de gekozen aanpak ligt duidelijk in het feit dat ze ons niet in staat stelt generalisaties te maken over jonge Zweden in het algemeen. Toch bereikten we, dankzij de combinatie van focusgroepen en onderzoeksinterviews, een redelijk gevarieerde en veelzijdige steekproef waarmee we de verschillende navigatiestrategieën die de informanten met betrek-

---

C. Löfgren-Mårtenson, PhD, social worker, Associate Professor in Health and Society, specialist in clinical sexology, Malmö University, Faculty of Health and Society, SE-205 06 Malmö, Zweden
E: charlotta.lofgren-martenson@mah.se

S.-A. Månsson, PhD, sociologist, professor in Science of Social Work at Health and Society, Malmö University.

Deze tekst verscheen eerder als: Månsson, S.-A., & Löfgren-Mårtenson, L. (2007). Let's talk about porn! On youth, gender and pornography in Sweden. In S.V. Knudsen, L. Löfgren-Mårtenson & S.-A. Månsson (Eds.), Generation P? Youth, Gender and Pornography (p. 241–258). Copenhagen: Danmarks Pædagogiska Universitetsforlag.

Vertaling: Gregory Watson.

Ontvangen/geaccepteerd: 1 april 2009.

---

¹ Deze studie werd uitgevoerd binnen het kader van het onderzoeksproject van het Nordic Council of Minister ‘Youth, Gender and Pornography in the Nordic Countries’ onder de directie van het Nordic Institute for Women's Studies and Gender Research (NIKK).

king tot pornografie gebruiken konden verkennen en analyseren. De analyse van de verzamelde data verliep voornamelijk volgens een inductief model dat fluctueerde tussen theoretische concepten en de categorisatie van de gegevens en impliceerde een geleidelijke verschuiving van het zuiver descriptieve niveau naar een analyse en ontwikkeling van categorieën op een hoger abstractieniveau.²

Reflexief vermogen en strategische positionering

Wij zijn van mening dat de verhoogde blootstelling aan pornografie voor elke moderne jongere een verhoogd reflexief vermogen en een strategische positionering vereist; pornografie is iets waarover men gewoonweg een standpunt en mening moet hebben, zelfs voor diegenen die ervoor kiezen om het *niet* te gebruiken of het bewust trachten te vermijden. De feitelijke beslissing van een individu om wel of geen pornografie te gebruiken kan echter zelden worden losgekoppeld van de invloed van anderen. Integendeel, naast min of meer expliciet geformuleerde culturele scripts betreffende het gebruik van pornografie omvatten de attitudes tegenover het gebruik ervan ook relationele aspecten op verschillende niveaus. Elk individu behoort tot en beweegt zich immers binnen en tussen verschillende sociale werelden zoals het familieleven, vrienden, werk, school, vrij tijd enz. Met andere woorden: de manier waarop jongens én meisjes de boodschappen uit hun omgeving interpreteren en erop reageren, gebeurt steeds in verhouding tot andere mensen. Dit gebeurt in een sociale atmosfeer die zowel door continuïteit als door verandering wordt gekenmerkt. Het creëren van een persoonlijke levensstijl en identiteit, terwijl men zich tegelijkertijd positioneert ten opzichte van de normen en waarden van de maatschappij en zich hier ook naar conformeert, is een ‘project’ dat wordt gekenmerkt door tijdelijkheid, onzekerheid en ambivalentie.

In zijn analyse van liefde en seksualiteit suggereert de socioloog Zygmunt Bauman (2003) dat deze ambivalentie het voornaamste teken is van de onvatbaarheid en de veranderlijkheid die zowel de denkwijzen als de interpersoonlijke relaties kenmerken binnen de laatmoderne maatschappij. In ons geval, wat de relatie tot pornografie betreft, lijkt het absoluut onduidelijk aan welke normen en waarden men wordt verwacht zich aan te passen. Enerzijds kan men beweren dat de algemene houding van de maatschappij tegenover pornografie negatief is; het wordt beschouwd als iets vies en wansmakelijks, vooral indien de gebruiker een vrouw is. Anderzijds kan men over de aanwezigheid

van pornografie in het dagelijkse leven hetzelfde stellen als één van de jongens die we interviewden: “Iedereen kijkt ernaar, iedereen doet het, het is overal aanwezig”.

Verder veronderstelt een begrip van de betekenissen en implicaties van pornografie voor de vorming en de constructie van het beeld, dat jongeren van seksualiteit hebben, ook een theoretisch perspectief op het verband tussen gender en seksualiteit. Kimmel (2005) stelt dat gender het organiserende principe is van seksueel verlangen. Volgens hem is gender de as rond welke seksualiteit beweegt. Wanneer we seksueel zijn beschouwen we onze handelingen en de betekenissen die we aan deze handelingen toeschrijven als bevestiging van onze genderidentiteit, als het bewijs dat we ‘echte’ vrouwen of mannen zijn (of misschien wel iets anders). Kimmel zegt dat de rol van pornografie in dit proces anders wordt uitgedrukt bij mannen dan bij vrouwen. In de wereld van mannen is pornografie:

een centrale bron van materiaal die jonge mannen inlicht over de relatie tussen hun seksualiteit en hun mannelijkheid. [Het] toont mannen wat het als echte man betekent om seks te hebben. Pornografie is een belangrijk deel van het mannelijke seksuele script, dat op zijn beurt een vitale bevestiging van mannelijkheid is (Kimmel 2005, p. 74).

Op een paar uitzonderingen na is er tot nu toe weinig onderzoek gedaan naar het aandeel van pornografie in het vrouwelijke script (zie L. Berg, in Knudsen, Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2007). Door in onze studie te analyseren hoe meisjes hierover praten hebben wij de eerste stappen gezet naar een beter inzicht van wat jonge vrouwen vandaag denken over pornografie en hoe ze zich een weg banen door het pornografische landschap dat hen in de openbare ruimte omringt. Zoals we later zullen zien bestaan er aanwijzingen dat pornografie meer en meer is uitgegroeid tot een referentiekader en een gedragscode voor jonge meisjes.

Praten en doen

Zoals verwacht vertelden de jongeren die we interviewden bijna unaniem dat ze zichzelf omringd zien door en voortdurend blootgesteld aan beelden en boodschappen met een expliciet seksuele inhoud, zowel in de reële als in de virtuele ruimte, d.w.z. door reclame, populaire cultuur en het internet. Allemaal zeggen ze dat ze vrijwillig of onvrijwillig met porno in contact zijn

² Voor een gedetailleerde beschrijving van de methodologie in dit onderzoek, zie Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2006.

gekomen, wat betekent dat ze er ofwel zelf naar zoek zijn gegaan of dat ze eraan zijn blootgesteld onder de vorm van tekstboodschappen of beeldmateriaal zonder daar zelf om te hebben gevraagd. Het is echter heel duidelijk dat contact met pornografie beduidend meer voorkomt bij de jongens dan bij de meisjes in onze studie, ongeacht de leeftijd. Dit patroon wordt bevestigd door zowat alle huidige onderzoeken op dit gebied. Zo toont de Scandinavische studie waar Sørensen en Kjørholt (in Knudsen, Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2007) naar verwijzen aan dat 99% van de jongens en 86 % van de meisjes al minstens één keer porno hebben gezien. De jonge vrouwen die wel porno consumeren doen dit minder vaak en op een veel beperktere schaal dan jongens in dezelfde leeftijdsgroepen. In een Zweedse steekproef met meer dan 4000 middelbare schoolstudenten had 1.5% van de meisjes wekelijks of bijna dagelijks naar porno gekeken, terwijl dat bij de jongens 37% was (Svedin & Priebe, 2004).

Vanuit dit perspectief is het interessant om te luisteren naar de manier waarop meisjes en jongens in onze studie over porno praten. Er bestaan immers opvallende verschillen. De meisjes zeggen dat ze ‘afknappen’ op porno in plaats van er ‘opgewonden’ door te raken. Om het tij te keren suggereren de meisjes dat er een aantal veranderingen nodig zijn, niet in het minst in de manier waarop seks in pornografie wordt afgebeeld. In een focusgroep van jonge vrouwen tussen 17 en 18 werd bijvoorbeeld gesuggereerd dat seks ‘liever’ en zachter zou moeten worden voorgesteld dan wat normaal bij harde porno het geval is.

G2: Met brandende kaarsen...

G1: Liever...

G8: Ja, gewoon minder hard!

G2: Ja, ze slaan de meisjes in die films bijna!

Dit doet de vraag rijzen naar gender-gerelateerde seksuele scripts: hoe en waarom zouden mannen en vrouwen seks moeten hebben? Wat is ‘seksueel’ en wat is dat niet? Mannen en vrouwen blijken in ieder geval opgewonden te raken door verschillende dingen. Tenminste, dat is de uitleg die men gewoonlijk geeft wanneer men de vraag behandelt waarom pornografie meer geschikt is voor mannen dan voor vrouwen. Volgens Gagnon en Simon (1973; Simon & Gagnon 2003) zijn de culturele scripts die het seksuele gedrag van mannen en vrouwen sturen echter nooit statisch of onveranderlijk. De constructie en reconstructie van normen en waarden omtrent seksualiteit (en pornografie) is een doorlopend proces dat leidt tot voortdurende veranderingen in handelswijze en gedragspatro-

nen. Hierbij bestaat ook steeds de mogelijkheid tot aanpassingen en overtredingen. Bijvoorbeeld, zelfs al gaven de meisjes in onze interviews en focusgroepen in het algemeen blijk van een restrictieve, aarzelende of kritische houding met betrekking tot pornografie, ze vertelden ons ook dat ze, afhankelijk van de omstandigheden, soms naar porno kijken, namelijk vooral wanneer ze in het gezelschap zijn van iemand waarbij ze zich veilig voelen, meestal een jongen of een vriendin. Toch blijven de meisjes openlijk kritischer dan de jongens ten opzichte van wat zij beschouwen als het gebrek aan emoties en intimiteit dat pertinent aanwezig is in doorsnee pornografie. “Het is volledig irrealistisch! Vrouwen worden vernederd en er wordt verwacht dat enkel zij seksueel presteren. Het gaat enkel om lichamen, niet om mensen!” zegt een meisje van vijftien jaar oud.

Veel van onze informanten redeneren dat seksualiteit dient te worden geuit in een liefdevolle relatie. Dit is vooral zo onder de jongere meisjes, ook al vinden sommige jongens ook dat seksualiteit en liefde samen horen. Vandaag de dag wordt door de onderzoekers in dit veld bijna algemeen aanvaard dat de band tussen liefde en seksualiteit, die wordt voorgeschreven door het zogenaamde romantische liefdescomplex, voortdurend erodeert. De toenemende ervaringen bij jongeren met ‘seks op de eerste avond’ en de grotere aanvaarding van een meer vrijblijvend seksueel contact (Forsberg, 2006) zijn hier aanwijzingen voor. Tegen deze achtergrond is het interessant om op te merken dat deze ontwikkeling niet onambigu is, tenminste als we luisteren naar wat onze informanten - en dan vooral de meisjes - hierover te zeggen hebben. Het concept van romantische liefde blijkt nog steeds een grote invloed te hebben op meisjes. Een vijftienjarig meisje zegt:

Er bestaat een grens tussen pornografie en seksualiteit. ... Sommige meisjes doen het omdat ze het geld nodig hebben. ... Maar seksualiteit, dat is iets volledig anders .... iets dat je doet als je van elkaar houdt!

Liefde legitimeert seksualiteit, in de eerste plaats bij de meisjes. Dit is waarschijnlijk ook de reden waarom zij pornografie interpreteren als seksualiteit zonder emoties, terwijl de jongens veel meer open lijken te staan voor ‘zuivere’ seks of seks om de seks. Dit patroon verklaart waarschijnlijk ook waarom de positieve mening over het gebruik van pornografie die een aantal van onze meisjes was toegedaan aan strengere voorwaarden is onderworpen. Als de situatie klopt, namelijk als ze samen zijn met iemand die ze graag

zien, zouden ze misschien overwegen om pornografie te gebruiken. Maar de rol van pornografie is noch duidelijk noch definitief. Laat ons even luisteren naar een paar stemmen uit één van de focusgroepen met jongens tussen 14 en 15 jaar oud.

B3: Meisjes beginnen een verkeerd beeld te krijgen van ons jongens. Ze denken dat we constant naar porno kijken.

B4: Nou, een paar van ons kijkt misschien ...

B5: Ja, sommigen vinden het macho ... degenen die niet bezig zijn met hun schoolwerk ...

Funcities en betekenissen van pornografie

Volgens onze informanten heeft er op maatschappelijk gebied een radicale verandering plaatsgevonden in de houding ten opzichte van pornografie. Voordien werd het beschouwd als schandelijk en moreel verwerpelijk maar tegenwoordig wordt naar porno kijken beschouwd als iets dat 'aanvaard en redelijk normaal' is. Het is echt niet iets waar men zich om hoeft te schamen; dat is de overheersende mening onder de jongeren die wij interviewden. Zoals gezien verschillen de meningen hierover naargelang het geslacht en de leeftijd van de informant. Meisjes zijn op dit punt nog altijd meer terughoudend en ambivalent dan jongens. Maar we willen er ook op wijzen dat meisjes nog altijd over porno willen praten en dat ze zich niet over het onderwerp schamen. Onder de oudste meisjes in onze steekproef vinden we de grootste tegenstanders, ook al zijn sommigen van hen ervan overtuigd dat oudere jongens ook kritisch staan tegenover pornografie. Een jonge vrouw van 18 uit haar gedachten op de volgende manier:

Ik denk dat we ons nu in een overgangperiode bevinden, en die zal eindigen met de houding van onze generatie ten opzichte van porno. Wij hebben geen positieve houding. De jongens van onze leeftijd hebben die ook niet. En ik bedoel, als niemand er nog naar wil kijken naarmate ze ouder worden, gaat de industrie dan zaken doen op basis van een jongen van veertien zonder geld?

Toch lijkt zowel de kijk op als de houding ten opzichte van pornografie eens te meer in verband te staan met de feitelijke omstandigheden of de sociale context waarin pornografie wordt geconsumeerd. Interessant genoeg blijkt het sociaal aanvaardbaarder dat een jonge man op het internet naar porno kijkt dan dat een man van middelbare leeftijd een seksvideo huurt of in een winkel een pornografisch magazine koopt. Het beeld van 'de vieze, oude vent' leeft dus nog steeds bij jon-

geren. Evenzo wordt een meisje dat in haar eentje naar porno kijkt met meer argwaan bekeken dan een jongen die hetzelfde doet. Zoals we hebben gezien bestaat er in dit geval een uitzondering: als een meisje naar porno kijkt in het gezelschap van iemand anders, bijvoorbeeld haar vriend, wordt het wel aanvaard.

In onze studie werden er drie hoofdfuncties geïdentificeerd die pornografie in het leven van jonge mensen vervult. Deze zijn: porno als een *vorm van sociale interactie*, porno als een *bron van informatie* en porno als *inspiratie voor seksuele opwinding*. Porno als een vorm van sociale interactie is niet hoofdzakelijk gericht op seksuele opwinding maar draait vooral om de interactie tussen de kijkers. We verwijzen hier naar het niet zeldzame gebruik dat tijdens tienerfeestjes pornofilms worden getoond. Wat er feitelijk op het scherm gebeurt, doet dan min of meer dienst als een voorwendsel om na te gaan hoe men zelf reageert en hoe anderen reageren op de handelingen, het uiterlijk en het lichaam van pornoacteurs en -actrices. Door de commentaren van andere aanwezigen wordt zowel direct als indirect informatie verstrekt over wat als normaal of afwijkend wordt beschouwd. De grappen en het feit of mensen lachen of zuchten functioneren hierbij als een middel om normatieve richtlijnen te creëren voor jonge en misschien seksueel onervaren kijkers.

Uiteraard functioneert pornografie voor jonge mensen soms ook als een rechtstreekse bron van informatie. Ze zeggen dat ze dingen leren die ze niet op voorhand wisten. Een pornografisch scenario kan ideeën bevatten voor nieuwe of andere seksuele standjes en technieken en informatie verstrekken over hoe men zijn/haar partner seksueel kan bevredigen. Uit onze interviews kregen we de indruk dat de jongeren zelf echter kritisch omspringen met deze informatie. Daarom worden dingen ook zelden zomaar aanvaard, aangezien het vergaren van informatie via porno zich niet afspeelt in een vacuüm. Net als op andere gebieden van het leven komt de informatie die men over seks vergaart uit verschillende richtingen, afhankelijk van welke bronnen er voorhanden zijn en welke worden beschouwd als nuttig en betrouwbaar - wat op zijn beurt weer afhangt van eerdere persoonlijke ervaringen. Porno wordt soms duidelijk gezien als een 'betrouwbare' bron. Maar jongeren zijn toch eerder geneigd de inhoud van pornografie te beschouwen als overdreven, vertekend of ronduit vals. In sommige gevallen roept deze kennis bij jonge mensen een rechtstreekse weerstand op ten opzichte van pornografie. Ze nemen er afstand van of haken gewoonweg af. Zoals we hiervoor hebben vermeld zijn het in dit opzicht vaker de meisjes dan de jongens die zich onge-

nadig kritisch opstellen.

Het derde toepassingsveld is, oppervlakkig gezien, het meest vanzelfsprekende, namelijk dat porno dient als inspiratie voor seksuele opwindning. In het algemeen worden de jongens meer seksueel opgewonden dan de meisjes, tenminste als we ons baseren op wat ze ons vertellen. In vergelijking met ander onderzoek krijgen we echter een complexer beeld. Uit de studie van Svedin en Priebe (2004), gebaseerd op een vragenlijst die werd voorgelegd aan meer dan 4000 Zweedse middelbare scholieren, blijkt dat er proportioneel gezien veel meer meisjes zijn dan jongens die porno beschouwen als 'walgelijk' en een seksuele 'afknapper'. Tegelijkertijd vindt ongeveer een derde dat porno interessant en seksueel opwindend is. Hier zien we eens te meer dat er een zekere mate van ambivalentie bestaat bij de meisjes. Dit patroon wordt overduidelijk in Bergs (2000) kwalitatieve, op interviews gebaseerde studie over vijftienjarige Zweedse meisjes (zie ook Bergs hoofdstuk in Knudsen, Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2007). Na tijdens de interviews wat dieper te hebben gegraven, vertelden de meisjes haar dat ze wel opgewonden raken door porno en dat 'er dingen gebeuren in hun lichaam'. Daarbij stelden ze ook heel duidelijk dat dit niet iets was waar ze openlijk over konden spreken of dat ze konden toegeven. Zoiets is gewoonweg niet aanvaardbaar indien men wil worden gerespecteerd. Berg toont hiermee duidelijk dat de grootste uitdaging er voor de meisjes in bestaat om de dunne lijn te bewandelen tussen 'slet' en 'preuts'. Porno kan er immers voor zorgen dat men struikelt en valt als men niet oplet.

In deze context is het belangrijk om erop te wijzen dat er ook bij jongens ambivalentie bestaat als het gaat over porno, maar dan in tegengestelde zin als bij meisjes het geval is. Zo vertelden sommige jongens ons dat ze niet opgewonden raken door pornografische foto's of films, terwijl ze het gevoel hadden dat dit wel het geval zou moeten zijn omdat het als jongens van hen werd verwacht. Bovendien benadrukten de jongens dat ze het vrouwelijke lichaamsideaal in pornografie niet als aantrekkelijk beschouwden, ook al wordt dit verondersteld iets te zijn dat 'alle kerels' zou moeten opwinden. Dit was een onderwerp waarvoor redelijk wat belangstelling bestond in een focusgroep van jongens tussen 14 en 15 jaar oud:

B1: Ik bedoel, sommige vrouwen in pornovideo's zijn echt ranzig... met van die golvende permanenten en lichamen die vernield zijn door te veel plastische chirurgie! Ze zijn niet aantrekkelijk en ook niet mooi!

Leeftijd telt

Ons interviewmateriaal vertoont ook een aantal interessante verschillen tussen jonge mensen uit verschillende leeftijdsgroepen. Meestal gaan leeftijd en ervaring hand in hand en voor jonge mensen kan een paar jaar een beduidend verschil betekenen. Met dit in gedachten menen we te kunnen spreken over verschillende *pornocarrières*. Bovendien lijken deze carrières zowel iets met leeftijd als met gender te maken hebben. Bij jongens bestaat er een duidelijk patroon: als jonge tieners kijken ze veel porno. Vervolgens koelt hun belangstelling voor porno af naarmate hun eigen seksuele ervaring toeneemt en het belang van porno als educatief middel en als socialisatiemedium afneemt. Porno wordt daarna vooral gebruikt om seksuele opwindning te stimuleren of voor masturbatiedoeleinden. Een vijftienjarige jongen legt uit waarom hij pornografie gebruikt:

Soms wil ik de energie in mijn lichaam gewoon kwijt. ... En dan is het [porno] een snelle manier om dat te doen! Daarna kan ik andere dingen doen... naar school gaan, aan sport doen en dergelijke.

Meisjes hebben een ander carrièrepatroon, om niet te zeggen tegengesteld aan dat van jongens. Eenvoudig gesteld kunnen we zeggen dat hoe ouder ze worden, hoe meer pornografie ze consumeren, hoewel dat nog steeds minder is dan de jongens. Wanneer ze naar pornografie kijken gebeurt dit meestal in het gezelschap van iemand met wie ze al seksueel contact hebben gehad. In onze steekproef waren de meisjes met de meest positieve houding ten opzichte van porno degenen die al wat ouder waren. Zoals vermeld treffen we onder de oudere meisjes ook de meest fervente tegenstanders van pornografie. In het algemeen bestaat er ten opzichte van het fenomeen een veel grotere ambivalentie bij meisjes dan bij jongens. Soms kan pornografie beschouwd worden als seksueel opwindend, boeiend en ophitsend, maar vaker wordt het gezien als walgelijk en weerzinwekkend. Vanuit het carrièreperspectief lijkt er dus een zekere mate van convergentie te bestaan tussen jongens en meisjes in hun late tienerjaren. Meisjes stellen zich positiever op ten opzichte van porno naarmate ze ouder worden terwijl jongens zich kritischer en negatiever opstellen, wat betekent dat ze elkaar ergens in het midden van de schaal tegenkomen.

In een vroegere studie over liefde en seksualiteit op het internet (Månsson, Daneback, Tikkanen & Löfgren-Mårtenson, 2003) stootten we op een andere interessante ontdekking die de convergentiehypothese ondersteunt en ook verder dan het gebruik van porno-

grafie doordringt tot in andere seksueel georiënteerde activiteiten die tien jaar geleden - voor de grote opmars van het internet - waarschijnlijk werden beschouwd als iets waar vrouwen zich niet aan hoorden te wagen. We ontdekten bijvoorbeeld dat binnen de leeftijdsgroep tussen 18 en 34, 30% van de vrouwen naar porno keken, vergeleken met 4% van de vrouwen in de leeftijdsgroep tussen 50 en 65 ($n = 1458$). Bij vergelijking met de mannen in de leeftijdsgroep tussen 25 en 34 ontdekten we ook dat de verhouding van vrouwen die op het internet erotische teksten lezen exact gelijk loopt (36%). Hetzelfde geldt voor vrouwen die gebruik maken van cyberseks (interactieve seks op het internet); 35% van de vrouwen in vergelijking met 31% van de mannen, tussen 25 en 34, zegt hier ervaring mee te hebben. De leeftijd is dus duidelijk van belang, of eerder de generatie waartoe men behoort, niet in het minst wegens de beschikbaarheid en de gemakkelijke toegang tot pornografie en erotica op het internet. Naar alle waarschijnlijkheid speelt de anonimiteit die het internet hierbij biedt een rol in deze ontwikkeling, door het risico van stigmatisatie te verlagen door 'onfatsoenlijk' en 'onwettig' gedrag. Dit is waarschijnlijk ook één van de hoofdredenen waarom de personen die we interviewden pornografie beschrijven als iets dat vandaag de dag aanvaard wordt en beschouwd wordt als normaal.

Idealen in uiterlijk en prestatie

Onze informanten spreken veel over de manier waarop ze de idealen ervaren die verband houden met het uiterlijk en de seksuele prestaties in pornografie. Hun sensibiliteit ten opzichte van de boodschappen die ten grondslag liggen aan de culturele representatie van het mannelijke en vrouwelijke lichaam waarmee ze via foto's of film in aanraking komen is niet meteen verbazend te noemen aangezien ze zich op een vormend punt in hun leven bevinden, zeker wat seksualiteit betreft. In dit opzicht is de uitdrukking *gendered speech*, ontwikkeld door Michael Kimmel (2005), handig om te begrijpen hoe de vorm en de inhoud van pornografie aantonen hoe een 'echte vrouw' of een 'echte man' eruit moet zien; hoe hij of zij op lichamen gebied moet zijn uitgerust, moet handelen en seksueel moet presteren. Natuurlijk is dit onderwerp in de laatste vijftien of dertig jaar één van de hete hangijzers in het internationale debat rond pornografie geweest, zeker sinds feministische schrijfsters zoals Susan Brownmiller, Andrea Dworkin en Catherine MacKinnon in de vroege jaren tachtig betoogden dat pornografie bewust is ontworpen om vrouwen te herleiden tot objecten die seksueel toegankelijk zijn voor mannen en bijgevolg de vrouwelijke seksualiteit onderdrukt.

Naar alle waarschijnlijkheid is de grote meerderheid van jongens en meisjes uit onze studie zich niet bewust van dit debat. Toch is het duidelijk dat het merendeel, misschien zelfs ieder van hen, het ermee eens is dat de vrouwen en mannen in het algemeen op een 'ongelijke' manier worden afgebeeld en in het bijzonder in pornografie. Volgens dit bevooroordeelde seksualiteitsparadigma - in de woorden van Dworkin, Brownmiller en MacKinnon - is het de taak van de vrouw om aan de seksuele behoeften van de man te beantwoorden en wordt de indruk gewekt dat zij van minder belang is dan de man. Zoals we eerder hebben gezien, reageren vooral de meisjes negatief op wat zij beschouwen als een gebrek aan seksueel genot bij de vrouwen die in pornofilms acteren en de herleiding van seksueel genot tot de geslachtsdelen en het bereiken van orgasmen, vooral de ejaculatie van mannen. Ze uiten daarbij ook kritiek op de lichamelijke idealen die worden weergegeven in porno.

Toch worden we hier in de interviews geconfronteerd met twee parallelle discours: één dat de lichamelijke idealen in porno kritisch beschrijft en één dat de nadruk legt op de impact die deze idealen hebben op jonge mensen. Een voorbeeld van de impact van deze idealen is de manier waarop de geïnterviewde jongeren spreken over het belang van geschoren geslachtsdelen. Het scheren beperkt zich niet enkel tot de oksels en benen, het hele lichaam wordt eraan onderworpen zodat men zich 'fris en hygiënisch' voelt. Sommigen praten over het belang van zich voor te bereiden op een potentiële seksuele ontmoeting door zich te scheren. Voor anderen is het hele idee beladen met ambivalentie. Een achttienjarige vrouw drukt de ambigue gevoelens uit die ze heeft bij het idee van zich te scheren en beschrijft de strategie die ze heeft ontworpen om met deze situatie om te gaan:

Als ik een jongen ontmoet voor een *one-night-stand* ... dan ben ik bang dat hij 'nee' zal zeggen omdat ik haar tussen mijn benen heb! Maar, ik laat bewust een plukje staan, om te tonen dat ik wel degelijk een vrouw ben en geen meisje van tien!

Het is belangrijk om te vermelden dat niet alleen jonge vrouwen hun schaamstreek scheren. Ook jonge mannen scheren hun hele lichaam. Maar mannelijkheid wordt meestal gemeten aan de hand van prestaties. In pornografie lijkt het of mannen altijd zin hebben in seks en dat ze urenlang seksueel kunnen presteren. Dit is het onderwerp van vurige debatten onder jongens. Hoe is dit mogelijk? Hoe kan iemand zo lang opgewonden blijven? Een jongen vertelde ons dat hij met zekerheid wist dat de acteurs in pornofilms niet echt heteroseks-

sueel zijn; het zijn homo's die er dus ook niets voor voelen en die daarom eeuwig kunnen 'blijven gaan'!

Het zijn hoofdzakelijk de meisjes die erkennen dat ze worden beïnvloed door het lichamelijke ideaal dat in pornografie wordt voorgesteld. Ze geven ook toe dat ze zich soms onzeker voelen over hun eigen lichaam omdat ze niet weten of het in de ogen van de jongens goed genoeg zal zijn. Ze zijn bang dat de jongens hen zullen vergelijken met de vrouwen in pornografie en dat ze zelf tekort zullen schieten. De jongens aan de andere kant, worden niet door pornografie beïnvloed. De meisjes zeggen echter dat dit niet waar is en dat jongens dit enkel beweren omdat ze bang zijn om het toe te geven. Niemand, betogen de meisjes, kan aan de invloed van deze idealen weerstaan.

Naast de zorgen over uiterlijk zeggen de meisjes ook dat ze bang zijn dat de jongens van hen zullen verwachten dat ze zich gedragen zoals de vrouwen in pornografische films dat doen. Aangezien ze beïnvloed en geprikkeld worden door de seks in deze films, zullen ze de dingen die ze hebben gezien ook willen uitproberen. De meisjes zeggen dat anale seks iets is waarbij de jongens duidelijk door porno worden beïnvloed. Een negentienjarige vrouw verwijst naar een moment dat haar vriend anale seks wilde proberen:

Nou, ik heb hem gezegd dat noch ik noch mijn vriendinnen dat willen doen. Maar omdat ik wist dat de vriend van één van mijn vriendinnen het ook wou proberen heb ik mijn vriend gezegd om het dan maar met hem te doen!

De jongens echter zijn het hier niet mee eens. Ze ontkennen zulke vergelijkingen en verwijten met klem en zeggen dat ze weten dat seks in het echte leven volledig anders is en dat ze beide kunnen gescheiden houden. In Pernilla Nigårds hoofdstuk (in Knudsen, Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2007) wordt een preciezere analyse voorgesteld van hoe jonge mannen met deze kwesties omgaan.

Het pornografische script

Ongeacht wie wat beweert bevestigt onze studie de impact en de invloed van wat wij het *pornografische script* noemen. Wij gebruiken deze term om te verwijzen naar de culturele representaties met een pornografische inhoud waarmee jongeren vandaag worden omringd. Ongetwijfeld hebben dergelijke representaties op verschillende niveaus en in verschillende contexten een min of meer duidelijke impact op de houding, het gedrag en de gebruiken van jonge mensen, niet in het minst door culturele vormen van seksuele representatie in de media, op het internet en in de

muziek- en mode-industrie. Een concreet voorbeeld hiervan zijn de internetsites waarop tieners, zowel jongens als meisjes, foto's van zichzelf plaatsen waarin ze hun lichaam of delen daarvan aan bezoekers onthullen. Onder titels als 'close-ups' worden verleidelijke blikken, vochtige en getuite lippen, gepiercete navels, getrainde en gespierde torso's, naakte achterwerken, geschoren schaamstreken, getatoeëerde borsten enz. afgebeeld en onthuld. Bezoekers kunnen hierop commentaar geven en de aantrekkelijkheid van de onthulde lichaamsdelen beoordelen op een schaal van 0 tot 10. Wanneer men de commentaren leest die deze scores vergezellen lijkt het duidelijk dat de maatstaf waarmee het uiterlijk wordt beoordeeld samenvalt met wat we de pornografische blik zouden kunnen noemen, zowel wat betreft de persoon die kijkt als degene die wordt bekeken (Månsson & Söderlind, 2004). Beide vervullen hun rol volgens de instructies en de esthetische codes van het pornografische script. Door vergelijkingen met de begeerlijke lichamen, poses en gebaren van anderen wordt de eigen kijk op het lichaam en de seksuele identiteit ten minste gedeeltelijk volgens het script geconstrueerd.

Ook al gebruiken of bezoeken lang niet alle jongeren dergelijke websites kunnen we toch gewag maken van het bestaan van een pornografisch script dat tegenwoordig hoe langer hoe meer dienst doet als referentiekader en gedragscode voor de seksualiteit van jonge mensen. Deze code schrijft min of meer expliciet voor wat er seksueel van hen wordt verwacht, wat ze als opwindend moeten beschouwen en hoe ze eruit moeten zien om seksueel aantrekkelijk en begeerlijk over te komen. Uit onze studie blijkt duidelijk dat de personen die we interviewden op verschillende manieren reageren wanneer ze met deze codes en scripts in aanraking komen. Zoals gezegd in de inleiding is pornografie iets waarover men gewoonweg een standpunt moet hebben; men moet er op een of andere manier wel mee omgaan.

Navigeren in het pornografische landschap

We gebruiken hier de navigatiemetafoor om de stellingen te omschrijven van de informanten die in het pornografische landschap of de pornoarchipel moeten zeilen tegen de wind in, midden tussen de tegenstrijdige normen en waarden rond seksualiteit. Hoewel de meesten van onze informanten zeggen dat pornografie wel degelijk iedereen beïnvloedt, stellen ze dat de meerderheid – henzelf inbegrepen – de pijn of de schade van haar negatieve effecten weet te omzeilen. Ze navigeren met andere woorden op een redelijk succesvolle manier. Tegelijk zeggen ze dat er een kleine groep jongeren bestaat, vooral jonge jongens, die zich

in de risicozone bevinden. Onze informanten wijzen erop dat deze individuen niet beschikken over de benodigde middelen en strategieën om de schadelijke effecten van pornografie te ontwijken. Deze middelen bestaan onder andere uit positieve levenservaringen en degelijke, betrouwbare relaties met vrienden en familie. Bovendien zijn de schoolprestaties van deze individuen ondermaats en lijden ze onder sociale afzondering en eenzaamheid, wat leidt tot een gevaarlijke en kwetsbare situatie. Zo benadrukt een twintigjarige man het belang van de aanwezigheid van mensen waarmee men kan communiceren:

Het is belangrijk om iemand te hebben met wie je kan praten ... en om als steun zowel een familie te hebben als iemand in dezelfde situatie en met dezelfde leeftijd ... om niet alleen te zijn. ... Vrienden zijn heel belangrijk!

Ook al beweren onze informanten dat de meerderheid van jongeren - henzelf inbegrepen - niet negatief door pornografie wordt beïnvloed blijft de vraag of ze dit zouden toegeven als het wel het geval was? Is het niet mogelijk dat er momenteel onder jongeren een norm bestaat die zegt dat men niet verontwaardigd moet zijn over porno, dat het bestaat, dat het overal aanwezig is en dat het niet zo erg is? Een manier om dit probleem te omzeilen, als het al een probleem is, is om te praten over 'de anderen' die op een negatieve manier door pornografie worden beïnvloed.

Het moet worden gezegd dat er uit ons onderzoek niets is gebleken dat dit idee te ondersteunt; het gaat louter om speculatie van onzentwege. De schijnbaar competente en redelijke beschouwingen van onze informanten over deze kwesties vallen in ieder geval samen met wat we weten uit ander onderzoek op dit gebied. Een voorbeeld is het hoofdstuk van Priebe, Åkerman en Svedin (in Knudsen, Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2007) dat handelt over jonge mannen en vrouwen die met hoge regelmaat porno consumeren. Onder de deelnemers van een Zweedse studie over de seksualiteit bij adolescenten tussen 17 en 19 jaar ($n = 4343$) identificeren de auteurs een groep mannen die veelvuldig porno consumeren, 10.5% (in vergelijking met 2% bij de vrouwen). Deze jonge mannen kijken min of meer dagelijks naar pornografie en consumeren meer porno met een gewelddadige en/of 'afwijkende' inhoud dan andere mannen. Zij hebben in vergelijking ook meer ervaring met het kopen en/of verkopen van seks. Bovendien wijzen de bevindingen erop dat de veelvuldige pornoconsumptie en de ervaring met het kopen en/of verkopen van seks gemedieerd worden door problematische factoren in hun familie-

achtergrond, persoonlijkheidskenmerken, alcoholconsumptie en huidige emotionele en mentale toestand.

Het is algemeen bekend dat jonge mensen reageren op boodschappen uit hun omgeving en deze interpreteren in milieus die hen in mindere of meerdere mate positieve of negatieve middelen en vertrouwen bieden. Individuen met een gebrek aan dergelijke middelen lopen zoals altijd gevaar. Het is niet onze bedoeling te zeggen dat het automatisch problematisch of riskant is om dagelijks pornografie te consumeren. Hetzelfde geldt voor dagelijks masturberen, wat vaak samen gaat met het bekijken van pornografie. De potentiële gevaren van veelvuldige pornoconsumptie hangen af van de situatie en de omstandigheden waarin porno wordt geconsumeerd.

Wat is geërotiseerde pornografie?

Het algemene beeld dat uit onze studie naar voren komt is dat pornografie deel uitmaakt van de dagelijkse werkelijkheid van jongeren, op een manier die voorheen nooit is gezien. De penetratie van het pornografische script in deze werkelijkheid is ontegensprekelijk. Alle jonge mensen met wie wij hebben gesproken zijn in die mate beïnvloed dat het script de dualiteit en de ambivalentie naar buiten heeft gebracht die zowel in individuen als in hun omgevingen worden aangetroffen met betrekking tot seksualiteit in het algemeen en pornografie in het bijzonder. De pornografische belofte van verboden genot en de daaruit voortvloeiende spanning tussen gevaar en begeerte zijn zowel verleidelijk als aanstootgevend. Aan de ene kant worden de gevaarlijke en destructieve elementen erkend, aan de andere kant wordt pornografie beschouwd als normaal en alledaags. Om nog eens de eerder geciteerde jongen aan te halen, "Iedereen kijkt ernaar, iedereen doet het, het is overal aanwezig".

Hoe dienen we dan het feit te interpreteren dat sommige meisjes een positievere houding tonen tegenover porno naarmate ze ouder worden? Wat zijn de implicaties van de convergentiehypothese die we hebben voorgesteld? Betekent dit dat meisjes vrijer zijn geworden, onafhankelijker en meer open staan voor verschillende seksuele omschrijvingen en praktijken? Of moet het geïnterpreteerd worden als een passievere aanpassing aan de egoïstische verlangens van de mannelijke partner en zijn 'behoefte' om naar porno te kijken en er seksueel door te worden opgewonden? De meisjes die we hebben geïnterviewd zeggen dat ze vooral in het gezelschap van hun vriend (of misschien vriendin) naar porno kijken en porno gebruiken, niet wanneer ze alleen zijn. Misschien is het voor meisjes nog steeds niet sociaal aanvaardbaar om openlijk toe te geven dat ze in hun eentje porno consumeren? Bergs

onderzoek (zie haar hoofdstuk in dit boek) benadrukt de ambivalentie die meisjes ervaren als het gaat om seksueel opgewonden te raken door porno. Dat zegt Nils Ulrik Sørensens hoofdstuk (in Knudsen, Löfgren-Mårtenson & Månsson, 2007) trouwens ook over jongens!

Onze studie suggereert dat het scepticisme van de meisjes, en van sommige van de jongens, ten opzichte van porno in minder of meerdere mate tot stand komt door de feitelijke inhoud van de meeste porno waar tieners toegang toe hebben. De voor de hand liggende vraag is of meer vrouwen porno zouden consumeren indien ze op een andere manier werd gemaakt, d.w.z. als de beelden, de esthetiek en de seksuele interactie tussen acteurs en actrices anders zou verlopen. Hoe zouden dergelijke films er in feite uitzien? Welke scripts en scenario's zouden ze volgen?

In een dergelijke discussie moet men nagaan welke dingen er precies in het algemene pornografische script worden geërotiseerd. Angela Dworkin (1981) beweert dat de onderdanigheid en degradatie de kern vormen voor het beeld van seksueel genot dat wordt weergegeven in porno. In dit opzicht is het niet moeilijk te begrijpen waarom vrouwen pornografie niet meteen aantrekkelijk vinden, tenzij om specifieke redenen. Bovendien staat onze cultuur bol van de seksistische misverstanden over vrouwelijke seksualiteit, zegt socioloog en porno-onderzoeker Michael S. Kimmel (2005). Daartoe horen een aantal tegenstrijdige fantasieën over vrouwen, enerzijds over vrouwen als passief en asexueel en anderzijds over vrouwen als onverzadigbaar en veeleisend. Deze misverstanden zijn verwarrend voor zowel mannen als vrouwen betoogt Kimmel. In hun extreme vorm hebben ze de neiging om de vrouwelijke seksualiteit te verlammen en te verstikken en vrouwen het recht te ontzeggen op hun eigen seksualiteit. Wanneer men bedenkt dat deze misverstanden integrale en vaak dominerende elementen zijn in het mannelijk georiënteerde pornografische materiaal dat in onze maatschappij verspreid wordt onder volwassenen en jongeren is het niet moeilijk te begrijpen waarom dergelijk materiaal voor vrouwen slechts een beperkte erotische aantrekkingskracht heeft.

Niet zonder weerstand

Opgroeien met pornografie die overal aanwezig is en waar men gemakkelijk toegang toe heeft lijkt voor sommige jongeren te leiden tot een lage en triviale kijk op seksualiteit, zowel bij meisjes als bij jongens. Het internet is veruit de belangrijkste kracht achter de explosieve groei wat de blootstelling aan porno van de laatste jaren betreft. Op het net kan de consument op een anonieme manier met porno in contact komen maar ook

op een manier die voordien niet mogelijk was. De groeiende toegankelijkheid van pornografie lijkt te hebben bijgedragen tot een proces van normalisatie wat betreft het gedrag en de houding ten opzichte van porno bij jongeren. Vandaag wordt de consumptie van pornografie in het algemeen niet meer beschouwd als een verfoeilijke daad of als iets dat een schuldgevoel zou moeten oproepen. Toch wordt het huren of kopen van pornografie, in plaats van het te verkrijgen op internet, gezien als ietwat schandelijk. Ook is het aanvaardbaarder voor een jonge man om naar porno te kijken dan voor een man van middelbare leeftijd of een jonge vrouw.

Het beeld dat we krijgen is dus niet zonder tegenstrijdigheden. Wanneer we spreken over normalisatie mag men niet vergeten dat we tijdens onze interviews vaak te maken kregen met openlijk kritische en goedoplettende kijkers. In feite weerstaan de meeste mensen die we interviewden aan de boodschap van pornografie en zijn er maar weinigen die deze boodschap zomaar slikken. Sommigen, vooral meisjes, trekken actief ten strijde tegen pornografie en steunen elkaar in hun verzet tegen de veelvuldige eisen van jongens om zich 'porno-achtiger' te gedragen. Maar ook de jongens, of ten minste een deel van hen, zijn kritisch. Voor hen is porno aantrekkelijk maar ook angstaanjagend, vooral door het veelvuldige gebrek aan menselijkheid en warmte. Daarom is het beeld dat we bij jongeren van pornografie krijgen complex en verre van ondubbelzinnig. Pornografie is een vast onderdeel in het leven van jonge mensen vandaag. Het pornografische script brengt de ambivalentie over seksualiteit naar buiten, zowel op het individuele als op het maatschappelijke vlak. Het is onze mening dat onze verkennende verhandeling op dit gebied verder onderzoek moet aanmoedigen. Het is ongetwijfeld belangrijk om verdere nuances te ontdekken in de seksuele gedragingen en normen van jonge mensen. Na te hebben geluisterd naar de informanten van onze studie kunnen we zeggen dat volwassenen meer dan welkom zijn om verdere discussies met jongeren aan te gaan over seksualiteit in het algemeen en pornografie in het bijzonder. Zelfs als de jongeren die we hebben geïnterviewd 'alles al hebben gezien' is het duidelijk dat ze graag over hun ervaringen willen spreken. Dus kunnen we maar beter praten!

Literatuur

- Bauman, Z. (2003). *Liquid Love*. Cambridge: Polity Press.
 Berg, L. (2000). Det dubbeltydiga talet. Unga kvinnor samtal om pornografi [A contradictory talk. Young women's discussion of pornography], *KvinnoVetenskaplig Tidskrift (KVT)*, 21. 3, 41–54.

- Dworkin, A.R. (1981). *Pornography: Men possessing women*. New York: Perigee Books.
- Forsberg, M. (2006). *Ungdomar och sexualitet – en forskningsöversikt 2005* [Young people and sexuality; A research summary 2005]. Stockholm: Statens Folkhälsoinstitut.
- Gagnon, J.H., & Simon, W. (1973). *Sexual conduct. The social sources of human sexuality*. Chicago: Aldine Publishers Company.
- Kimmel, M.S. (2005). *The gender of desire. Essays on male sexuality*. New York: State University of New York Press.
- Knudsen, S.V., Löfgren-Mårtenson, L., & Månsson, S.-A. (Eds.)(2007). *Generation P? Youth, gender and pornography* (348 p.). Kopenhagen: Danmarks Pedagogiska Universitetsforlag
- Löfgren-Mårtenson, L., & Månsson, S.-A. (2006). "Sex överallt, typ?!" *Om unga och pornografi* ["Sex everywhere!" On youth and pornography]. Stockholm: Gothia.
- Månsson, S.-A., Daneback, K., Tikkanen, R., & Löfgren-Mårtenson, L. (2003). *Kärlek och sex på Internet* [Love and sexuality on the Internet]. Nätsexprojektet 2003:1. Göteborg: Göteborgs universitet and Malmö högskola.
- Månsson, S.-A., & Söderlind, P. (2004). *Sexindustrin på nätet. Aktörer, innehåll, relationer och ekonomiska flöden* [The sex industry on the Internet. Actors, contents, relations and economical torrents]. Växjö: Egalité.
- Simon, W., & Gagnon, J. (2003). Sexual scripts. Origins, influences and changes, *Qualitative Sociology*, 26, 491-497.
- Svedin, C.-G., & Priebe, G. (2004). *Ungdomars sexualitet - attityder och erfarenheter. Avsnitt: Sexuell exploatering. Att sälja sex mot ersättning/pengar* [Young people's sexuality – Attitudes and experiences. Section: Sexual exploitation. Selling sex for compensation/money] Lund: Avdelningen för Barn- och ungdomspsykiatri. OPUS-institutionen.
-